

**Utvärdering av grundutbildning
i facköversättning vid Göteborgs
universitet samt studie av
översättar- och tolkutbildning
i dag**

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

**Utvärdering av grundutbildning i facköversättning vid Göteborgs universitet
samt studie av översättar- och tolkutbildning i dag**

Utgiven av Högskoleverket 2003

Högskoleverkets rapportserie 2003:32 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Sara Karlsson**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets vaktmästeri, Stockholm, november 2003

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Högskoleverkets beslut	7
Högskoleverkets reflektioner	9
Bakgrund till uppdraget	11
Utgångspunkter	11
Tillvägagångssätt	11
Utvärdering begränsad till ett lärosäte	11
Kompletterande studie	12
Bedömargruppens rapport	
Missiv	15
Referensram	17
Det utvärderade lärosätet	19
Göteborgs universitet	19
Bedömargruppens intryck	19
Rekommendationer	26
Utblick mot Danmark och Finland	27
Tolk- och översättarutbildning i Danmark ges vid handelshögskolor	27
Finländska universitet ger sammanhållen magisterutbildning	28
Finland, Danmark och Sverige i jämförelse	29
Översättar- och tolkutbildning i Sverige i dag	31
Brist på överblick försvårar för blivande studenter	31
Utbildning i översättning	31
Utbildning i tolkning	33
Framtidens utbildningar?	34

Sammanfattning

Rapporten består av två huvudsakliga delar: en utvärdering av grundutbildningen i facköversättning vid Göteborgs universitet, och en studie av översättar- och tolkutbildning i dag. Göteborgs universitet är föremål för utvärdering eftersom det som enda svenska lärosäte ger facköversättning som huvudämne. Övriga svenska översättar- och tolkutbildningar utvärderas inte men finns beskrivna i den kompletterande studien. En utblick mot Danmark och Finland vidgar perspektivet ytterligare.

För uppdraget har Högskoleverket anlitat en extern bedömargrupp bestående av sakkunniga från Sverige, Danmark och Finland.

Facköversättning vid Göteborgs universitet

I sitt utlåtande menar bedömargruppen att utbildningen i facköversättning vid Göteborgs universitet är väl genomtänkt och av god kvalitet. Söktrycket är högt och studenternas förkunskaper goda. Utbildningen har en tydlig profil genom sin betoning på svenska språket och på fackspråk samt genom att studenterna studerar två källspråk. De sakkunniga ger samtidigt förslag till hur utbildningen skulle kunna utvecklas ytterligare. Bland annat menar de att forskning om översättning bör få en tydligare roll inom utbildningen. Likaså bör informationsteknologi integreras bättre i undervisningen och det internationella perspektivet stärkas. På två punkter identifierar bedömargruppen brister som bör åtgärdas: För det första måste kriterierna för betygsättning av tentamina och uppsatser tydliggöras och dokumenteras. För det andra måste progressionen mellan den första och den andra uppsatsen klargöras genom att högre vetenskapliga krav ställs på den senare.

Översättar- och tolkutbildning i dag och i framtiden

Förutom vid Göteborgs universitet finns utbildningar i översättning vid Uppsala universitet, Lunds universitet, Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet (TÖI), Växjö universitet, Örebro universitet samt Södertörns högskola. Utbildningarnas längd och innehåll varierar. Det finns fem magisterprogram som fungerar som påbyggnad på tidigare språkstudier. Dessutom ges en mängd fristående kurser och kursblock. Tolkutbildningen är separat och ges i vissa fall på högskolenivå men äger till stor del rum inom folkbildningen, på folkhögskolor och i studieförbund.

Antalet översättarutbildningar har ökat under senare år. En orsak kan vara att översättarutbildningar ses som ett sätt att säkra individuella språkämners fortsatta existens. Den snabba expansionen har dock gjort fältet svåröverskådligt vilket försvårar för blivande studenter. En framtida utmaning kan därför bli att konsolidera det utbud som redan finns. Samtidigt är utvecklingsmög-

ligheterna många. Bland annat finns behov av att införa fler inslag av praktik och internationellt utbyte i utbildningarna. Att etablera översättning som forskningsdisciplin är ett annat utvecklingsområde, liksom att öppna utbildningarna för nya studentgrupper. En stor potentiell studentgrupp är t.ex. de som vill översätta från svenska till de stora invandrarspråken.

Högskoleverkets beslut

Rektor, Göteborgs universitet

Utvärderingsavdelningen
Sara Karlsson
Beslut
2003-11-18
Reg.nr 643-4563-02

Utvärdering av grundutbildning i facköversättning

Högskoleverket finner att grundutbildningen i facköversättning vid Göteborgs universitet är väl genomtänkt och undervisningen av god kvalitet. Högskoleverket ser därför ingen anledning att ifrågasätta examensrätten för denna utbildning.

En uppföljning av utvärderingen kommer att genomföras inom tre år.

Beslut i detta ärende har fattats av tjänsteförrättande verkschef Lennart Ståhle efter föredragning av projektansvarig Sara Karlsson i närvaro av avdelningschef Ragnhild Nitzler.

Lennart Ståhle

Sara Karlsson

Kopia:
Utbildningsdepartementet
Ledamöter i bedömagruppen

Högskoleverkets reflektioner

Högskoleverket vill inledningsvis tacka bedömargruppen för ett väl utfört arbete. Utöver utvärderingen av grundutbildningen i facköversättning vid Göteborgs universitet har bedömargruppen utfört en extra uppgift i form av att kartlägga översättar- och tolkutbildningar. Högskoleverkets förhoppning är att rapporten kan bidra till kvalitetsutveckling vid Göteborgs universitet och samtidigt vara till gagn för övriga utbildningsanordnare och för studenter.

Några av de frågor som tas upp i bedömargruppens rapport vill Högskoleverket särskilt reflektera över.

Facköversättning vid Göteborgs universitet

Bedömargruppen finner i sin rapport att grundutbildningen i facköversättning vid Göteborgs universitet är av god kvalitet. Högskoleverket finner det glädjande att studenterna är motiverade och har höga förkunskaper samt att lärarna har hög akademisk kompetens. Serien *Texter emellan*, där studenterna har möjlighet att publicera en av sina uppsatser, förtjänar att lyftas fram som ett gott exempel.

Samtidigt är det viktigt att kriterier för betygsättning av tentamina och uppsatser utvecklas och att progressionen mellan den första och den andra uppsatsen klargörs.

Översättarutbildning ett stöd till språkämnen – på lång sikt

I den generella delen av bedömargruppens rapport beskrivs översättarutbildning som ett växande område. Många lärosäten hoppas att dessa utbildningar ska kunna ge ny styrka åt de annars hotade språkämnen, kanske främst småspråken.

Högskoleverket har nyligen utrett småspråksutbildningar och konstaterat att dessa brottas med svåra ekonomiska problem ("Att vara eller inte vara? Frågan om småspråkens framtid i den svenska högskolan – ett regeringsuppdrag" 2003-01-14). Även för större språk kan vikande studentantal utgöra ett ekonomiskt hot. Under 2004 utvärderar Högskoleverket bl.a. franska, spanska och tyska och återkommer då till denna fråga.

Högskoleverket ser positivt på expansionen inom området, inte minst med tanke på arbetsmarknadens behov av översättare och tolkar. Samtidigt är det viktigt att poängtera att översättarutbildning inte ska ses som någon kortsiktig lösning på språkämnenas problem utan snarare som en långsiktig investering.

Översättning som egen disciplin

Den jämförelse som bedömargruppen gör med översättar- och tolkutbildningar i Danmark och Finland ger ett värdefullt perspektiv på de svenska utbildningarna. I Sverige återstår uppenbarligen mycket arbete när det gäller att utveckla översättning som egen disciplin. Högskoleverket stödjer här bedömargruppens förslag att etablera nationella forskarskolor. Över huvud taget uppmuntrar Högskoleverket till samarbete lärosätena emellan, t.ex. när det gäller studentutbyten och kompetensutveckling för lärare. Den årliga konferens som arrangeras av utbildningsanordnarna spelar här en viktig roll.

Blivande studenter har rätt till information

Bedömargruppen pekar i sin rapport på hur svårt det hittills har varit för blivande studenter att planera sina studier i översättning. Högskoleverkets förhoppning är att bedömargruppens kartläggning av utbildningar och behörighetskrav kan fungera som ett informationsverktyg. Ett stort ansvar faller dock på lärosätena att ge studenter korrekt och uppdaterad information. Högskoleverket stödjer bedömargruppens uppmaning till samordning av informationsinsatserna och stabilisering av kursutbudet. Detsamma gäller information av framtida arbetsmarknad.

Bakgrund till uppdraget

Utgångspunkter

Utvärderingen av facköversättning är en del av det regeringsuppdrag som Högskoleverket arbetar med från år 2001. Detta innebär att samtliga utbildningar för generella examina och yrkesexamina ska utvärderas inom en sex-årsperiod. Uppdraget formulerades i propositionen ”Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan” (1999/2000:28) och omfattar såväl grund- som forskarutbildning. När det gäller generella examina utvärderas huvudämnet och när det gäller yrkesexamina utvärderas utbildningen i sin helhet.

Utvärderingarnas tre främsta syften är:

- att bidra till utbildningarnas och utbildningsanordnarnas egen kvalitetsutveckling
- att granska om utbildningarna svarar mot mål och bestämmelser i högskolelag och högskoleförordning
- att ge information till olika intressenter, bl.a. studenter inför deras val av utbildning.

Om en utbildning har allvarliga brister kan en varning utfärdas och examensrätten dras in såvida bristerna inte åtgärdas inom en viss tid.

Tillvägagångssätt

Den generella modell som Högskoleverket tillämpar baseras på kollegial bedömning (peer review). Modellen går ut på att det aktuella lärosätet genomför en självvärdering i enlighet med en manual framtagen av Högskoleverket. Sedan gör en extern bedömargrupp ett platsbesök i syfte att få kompletterande och fördjupad information. Bedömargruppens utlåtande publiceras i en rapport tillsammans med Högskoleverkets beslut. En tid efter denna publicering hålls en återföringskonferens där utvärderingens resultat diskuteras med de berörda lärosätena.

Utvärdering begränsad till ett lärosäte

Utvärderingen av facköversättning är otypisk på flera sätt. I den ursprungliga planen var det tänkt att samtliga tolk- och översättarutbildningar skulle utvärderas, men detta visade sig inte passa in i den generella mallen. Dels är tolk- och översättarutbildning inte listad som yrkesexamen i examensordningen. Dels visade det sig att flertalet av de lärosäten som ger översättarutbildning inte har facköversättning som huvudämne i examen, utan studenterna får examen med ett språkämne som huvudämne. Inte heller tolkning kan vara huvudämne i en examen. Därmed uppfyllde endast ett lärosäte, Göteborgs universitet, de formella kriterierna för utvärdering.

Kompletterande studie

Ett viktigt syfte med nationella utvärderingar är samtidigt att ge en helhetsbild som kan tjäna som information till bl.a. blivande studenter. Med bara ett lärosäte representerat riskerade detta syfte att inte uppfyllas. Som komplement till utvärderingen av facköversättning vid Göteborgs universitet görs därför en övergripande kartläggning av tolk- och översättarutbildningar i dag. Här tar bedömargruppen hjälp av en enkätundersökning genomförd av Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet (TÖI).

Bedömargruppens rapport

Missiv

Till Högskoleverket
2003-11-18
Reg. nr 643-4563-02

Utvärdering av grundutbildning i facköversättning vid Göteborgs universitet samt studie av tolk- och översättarutbildning i dag

Högskoleverket initierade våren 2003 en utvärdering av ämnet facköversättning. För utvärderingen utsågs en extern bedömagrupp bestående av:

Docent Birgitta Englund Dimitrova, Tolk- och översättarinstitutet/
Stockholms universitet, ordförande
Docent Hans Lindquist, Växjö universitet
Professor Lita Lundquist, Handelshøjskolen i København
Studerande Charlotte Moring, Helsingfors universitet.

Bedömagruppen har i sin bedömning av grundutbildningen i facköversättning vid Göteborgs universitet utgått från de kvalitetsaspekter som tillämpas vid Högskoleverkets nationella utvärderingar av ämnen och program. Vi grundar vår bedömning på institutionens självvärdering samt på platsbesök då vi samtalat med utbildningsledning, fakultetsledning, lärare och studenter.

Bedömningen av grundutbildningen i facköversättning vid Göteborgs universitet kompletteras med en studie av tolk- och översättarutbildning i dag. Denna studie är inte någon utvärdering utan en kartläggning.

Härmed överlämnas gruppens yttrande till Högskoleverket.

För bedömagruppen

Birgitta Englund Dimitrova

Referensram

Inför utvärderingen av facköversättning har bedömargruppen utarbetat en referensram. Denna grundar sig på de kvalitetsaspekter som tillämpas generellt vid Högskoleverkets utvärderingar och fungerar som en utgångspunkt för bedömningen. Bedömargruppen konstaterar följande:

Eftersom facköversättning är en påbyggnadsutbildning kan studentgruppen förväntas ha goda förkunskaper i språk och annan tidigare kompetens. Detta bör på olika sätt tillvaratas inom utbildningen.

Trots att den inte är listad som en yrkesexamen, kan översättarutbildning sägas vara yrkesförberedande. Det betyder att integrationen mellan teori och praktik är en nyckelfråga samt att särskilda krav kan ställas på lärarkompetensen. Till utbildningen bör knytas lärare med yrkeslivserfarenhet, gärna specialistkompetens. Översättares arbetsmarknad är i hög grad inriktad på fackområden såsom juridik, ekonomi, medicin och teknik. Utöver i lärarkompetensen bör detta speglas i utbildningens innehåll t.ex. genom särskilda delkurser.

Samverkan med det omgivande samhället kan också yttra sig i att studenterna ges möjlighet till verksamhetsförlagd utbildning eller genom att de skriver uppsats med anknytning till arbetsmarknaden.

När det gäller forskningsanknytning bör det bland lärarna finnas personer som forskar specifikt om översättning. Här handlar det dels om hur mycket översättningsforskning som bedrivs vid lärosätet totalt sett, dels om i vilken grad de relevanta forskarna deltar i planering och genomförande av utbildningarna. Dessutom bör metoder och resultat från deras forskning komma studenterna till del.

Internationalisering är en annan viktig kvalitetsaspekt. Även om översättaryrket av naturen är internationellt, är det inte självklart att översättarutbildning innehåller några internationella utbyten. Detta kan bero på att studiegången ofta är relativt bunden och det därför är svårt att gå ut eller in i kurserna. Möjligheter till internationella utbyten skulle dock kunna finnas t.ex. inom ramen för uppsatsarbete.

Översättarutbildning domineras ofta av kvinnor. Det är därför intressant att ta reda på vad som görs för att rekrytera män till utbildningen. Liknande frågor är aktuella när det gäller rekrytering av studenter från underrepresenterade etniska grupper och/eller från studieovana miljöer.

Organisatoriskt sett är det viktigt att det finns ett sammanhållet kursansvar för utbildningen även om olika institutioner bidrar med olika delar. Vissa inslag, såsom pedagogisk kompetensutveckling, kan med fördel vara gemensamma.

Informationsteknologi spelar en stor roll inom översättaryrket i dag. Det är väsentligt att studenterna har tillgång till, och lär sig behärska, de speciella mjukvaror (översättningsminnen och språkverktyg) som används inom professionen. Det handlar då både om att utrustningen ska finnas tillgänglig och att studenterna ska ges tid och utbildning i att använda utrustningen.

Inom yrket ställs speciella krav som bör återspeglas i form av verklighetstroga examinationsformer i utbildningen. Examination under tidspress är ett exempel. Även vid uppsatsarbetet är det viktigt att standarden på uppsatserna motsvarar relevanta krav, både ur ett arbetsmarknadsperspektiv och ur ett akademiskt perspektiv.

Det kan vidare vara viktigt att följa upp tidigare studenter för att se om, och i så fall var, dessa får arbete inom översättning efter utbildningen. Genom att ta reda på i vilken utsträckning f.d. studenter arbetar inom EU:s organ och institutioner, hur många som blir auktoriserade translatorer osv. kan kursledningen få ett bra underlag för sin planering.

Det utvärderade lärosätet

Göteborgs universitet

Fakultetstillhörighet: Humanistiska fakulteten

Kursansvarig institution: Institutionen för svenska språket

Omfattning: 80 poäng uppdelade i två kurser om 1–60 poäng respektive 61–80 poäng

Förkunskapskrav: 40 + 40 poäng i respektive källspråk

Helårsstudenter på 1–60 poängsnivå år 2002: 34,5

Helårsstudenter på 61–80 poängsnivå år 2002: 6,5

Helårsprestationer på 1–60 poängsnivå år 2002: 28,05

Helårsprestationer på 61–80 poängsnivå år 2002: 4,25

Antal uppsatser som examinerats på 60 poängsnivå, år 2002: 16

Antal uppsatser som examinerats på 80 poängsnivå, år 2002: 4

Antal lärare som medverkar i utbildningen vårterminen 2003: 24

Varav disputerade: 14

Lärrledd undervisning termin 1 år 2001: 10 lektioner/vecka

Lärrledd undervisning termin 2 år 2001: 10 lektioner/vecka

Lärrledd undervisning termin 3 år 2001: 2 lektioner/vecka + 16 timmars uppsatshandledning/student

Lärrledd undervisning termin 4 år 2001: 2 lektioner/vecka + 16 timmars uppsatshandledning/student.

Bedömargruppens intryck

En utbildning av god kvalitet

Bedömargruppens huvudintryck är att utbildningen är väl genomtänkt och undervisningen av god kvalitet. Den självvärdering som skickats in i samband med utvärderingen är informativ, öppenjärtig och analytisk, något som underlättat bedömarnas arbete och förhoppningsvis bidragit till kvalitetsutveckling på lärosätet.

Många språkinstitutioner medverkar

Facköversättarutbildningen vid Humanistiska fakulteten vid Göteborgs universitet är inriktad på översättning av sakprosa och facktext från två källspråk till målspråket svenska. Det första källspråket är alltid engelska medan det andra källspråket är antingen franska, italienska, ryska, spanska eller tyska. Utbildningens speciella profil ligger således i betoningen på svenska språket och på fackspråk (snarare än skönlitteratur) samt i de två källspråken.

Utbildningen är ett samarbete mellan Engelska institutionen, Institutionen för lingvistik, Institutionen för romanska språk, Institutionen för slaviska

språk, Institutionen för svenska språket samt Institutionen för tyska och nederländska. Institutionen för svenska språket har det övergripande administrativa ansvaret för utbildningen och är därmed kursansvarig institution.

Kursen leds av en ledningsgrupp bestående av representanter från alla samverkande institutioner, kursföreståndare, studentrepresentanter samt tjänsteman från fakultetskansliet (med närvaro- och yttranderätt). Sedan 2003-03-05 har de två studentgrupperna varsin ordinarie representant (med personlig suppleant) i ledningsgruppen. Dessförinnan har studentrepresentanter adjungerats vid mötena.

Det faktum att studenterna på översättarutbildningen, utöver det obligatoriska första källspråket engelska, har ett val mellan hela fem språk som andra källspråk är spännande och gör utbildningen attraktiv. Samtidigt medför det stora organisatoriska och pedagogiska utmaningar. Inte mindre än sex institutioner och (under vårterminen 2003) 24 lärare medverkar i en utbildning med ett relativt litet antal studenter. Inom italienska och ryska förekommer ”solitärstudenter” som ges enskild undervisning.

Samarbetet mellan institutionerna är formaliserat kring ledningsgruppen som sammanträder en eller flera gånger per år samt till ett lärarkollegium som sammanträder en eller flera gånger per termin. Dessemellan består samarbetet av informella kontakter. Föga förvånande verkar detta utbyte fungera bäst mellan de lärare som finns vid samma institution eller som redan har ett etablerat samarbete.

Ansvaret för övergripande administration och planering av utbildningen ligger på kursföreståndaren, vars tjänst för närvarande beräknas till 10 procent av en lektorstjänst. Enligt bedömargruppens uppfattning är detta en realistiskt låg ersättningsnivå då den verkliga arbetsinsatsen måste vara betydligt större.

Med rätta menar kursföreståndaren att det inte är hans uppgift att detaljstyra undervisningen. De lärare som medverkar i utbildningen uppskattar den pedagogiska frihet de har. Fakultetsledningen är också försiktig med omorganiseringar, vilka de anser skapar mer oro än förbättringar. Bedömargruppen anser dock att utbildningen skulle vinna på ett stärkt pedagogiskt ledarskap inom den existerande strukturen. Poängen skulle vara dels att minska risken för överlappning mellan delkurser och moment, dels att stärka utbildningens identitet.

Som det är nu, vilar utbildningen på ett litet antal nyckelpersoner: kursföreståndaren och några av de mest engagerade lärarna. Dessa behöver mer stöd. I takt med att antalet källspråk utökats, har också behovet av samordning och pedagogisk samsyn växt. Bedömargruppen anser att det finns skäl att göra lärargruppen mindre men i gengäld mer sammanhållen, med tätare sammankomster.

Specialistutbildning med stora kostnader

Eftersom översättarutbildningen är en specialistutbildning med små undervisningsgrupper har den större ekonomisk tilldelning men också större kostnader än de enskilda språkämnen. Undervisning i helgrupp sker så långt som det anses möjligt. Däremot menar man att det inte går att samläsa med respektive institutions ordinarie kursutbud. Ett annat ekonomiskt problem är att lönekostnaderna har gått upp vilket har gjort att det reella anslaget minskat. Vid platsbesöket framkom att de olika samverkande institutionerna i varierande omfattning haft möjlighet att skjuta till medel till utbildningen.

Mer systematisk och bättre integrerad dataundervisning efterlyses

Undervisningen på översättarutbildningen äger rum i den humanistiska fakultetens lokaler. En egen fysisk mötesplats saknas dock. En sådan skulle kunna ge utbildningen en stärkt känsla av identitet och samhörighet. Inom de närmaste åren kommer fakultetens lokaler att byggas ut, något som skulle kunna ge översättarutbildningen en chans till ett eget utrymme.

Studenterna på översättarutbildningen kan använda humanistiska fakultetens gemensamma datorer, men i praktiken har de flesta egna datorer. Tillgång till e-post är viktig eftersom kursinformation ofta sprids genom detta medium.

Översättaryrket är i hög grad baserat på användande av informationsteknologi, t.ex. översättningsminnen och termlistor. Inom utbildningen utnyttjas detta i relativt liten grad. Studenterna ges möjlighet att titta på demoversioner av programmen men använder dem inte för att utföra konkreta uppgifter. De studenter som bedömargruppen träffade var medvetna om hur viktig tekniken är för den kommande yrkesutövningen, men de kände sig osäkra på sin förmåga att använda den. De efterlyste mer systematisk och bättre integrerad dataundervisning.

Attraktiv utbildning med höga förkunskapskrav

Antagningskraven till översättarutbildningen och därmed studenternas förkunskaper är höga. Förutom godkänt resultat på antagningsprovet måste studenterna ha minst 40 + 40 poäng i respektive källspråk bakom sig. Många har fler än så.

Utbildningen är attraktiv och söktrycket förefaller stabilt. Studenterna vittnar om att översättarutbildningen har högre status än de enskilda språkämnen. På översättarutbildningen får de en yrkesidentitet som har stor betydelse för självförtroendet och motivationen. Bedömargruppen imponerades av studenternas målmedvetenhet.

Studentgruppen är erfarenhets- och åldersmässigt heterogen men domineeras stort av kvinnor. Vid antagningen hösten 2002 fanns endast 4 män bland de 22 antagna studenterna. Inga särskilda åtgärder vidtas för att locka fler

män till utbildningen utan kvinnodominansen anses återspegla situationen inom det humanistiska området i stort.

Personberoende ett dilemma

Respektive institution utser de lärare som ska medverka i översättarutbildningen. Deras bakgrund varierar. Bland de medverkande lärarna är den akademiska kompetensen hög och samtliga har ett kontrastivt perspektiv. Däremot är det inget generellt krav att deras forskning ska vara inriktad mot översättning. Tvärtom finns det exempel på personer som forskar i översättning vid de medverkande institutionerna, men som inte undervisar på utbildningen.

Den pedagogik och de kunskaper som krävs för att undervisa på en översättarutbildning skiljer sig från ordinarie språkundervisning. Detta kan vara en stor utmaning för språklärare som kan känna sig på "bortaplan". Bedömgargruppen menar därför att det behövs ett särskilt program för kompetensutveckling och stöd för lärarna.

Översättarutbildningen är beroende av ett litet antal eldsjälar. Såväl studenterna som kursledningen och lärarna själva inser att detta är problematiskt inte minst med tanke på åldersstrukturen. Flera av de mest engagerade lärarna väntas gå i pension inom en tioårsperiod. Det är därför viktigt att få in nya krafter. Fakulteten är för närvarande inne i en rekryteringsfas och nyanställningar inom tyska och engelska är aktuella. Detta kan öppna en möjlighet för att tillgodose översättarutbildningens behov.

Vissa, men långt ifrån alla, medverkande lärare har yrkesmässig erfarenhet av översättning. Som komplement engageras gästföreläsare med olika slags fackkompetens. Detta är en uppskattad del av kursen, men bör inte vara ett substitut för att yrkeskunnande är representerat inom den ordinarie lärarkåren.

Högre nivå innebär högre krav – utom vid uppsatsarbetet

Progression är en grundtanke i översättarutbildningen. Ju längre in i utbildningen, desto mer avancerade blir de texter som översätts, både språkligt och fackmässigt. Detta system förefaller vara utvecklande för studenterna. I de senare delkurserna får de inblick i mer specialiserade facktexter t.ex. inom ekonomi och medicin.

När det gäller uppsatsarbetet är progressionstanken inte lika väl utvecklad. Inom utbildningen skriver studenterna två uppsatser i tät följd: den första i engelska och den andra i det andra källspråket. Om progressionen vore systematisk skulle då den första uppsatsen ligga på C-nivå och den andra på D-nivå. Så är dock inte fallet. Både studenter och lärare beskriver uppsatserna som i stort sett likvärdiga, fränsett det faktum att studenterna vid det andra tillfället är mer vana vid uppsatsskrivning och därför ofta skriver bättre. Inga kriterier har ställts upp för vad som krävs på respektive nivå. Bedömgargrup-

pen finner detta anmärkningsvärt med tanke på att det finns två uttalade examensnivåer i utbildningen: kandidat respektive magister. Även om det är realistiskt att ställa högre krav på språkkunskaper i det andra källspråket än i engelska, är det både möjligt och önskvärt att ställa högre *vetenskapliga* krav på den andra uppsatsen. Ett alternativ vore att kombinera de två uppsatserna i en C/D-uppsats. Detta skulle dock kräva en omfattande omorganisation av studierna.

Studenter som slutfört översättarutbildningen är inte direkt behöriga att söka till forskarutbildning. Den som är intresserad måste i så fall komplettera. Från svenskans sida har ett förslag arbetats fram, vilket innebär att studenterna kompletterar med mellan 20 och 40 poäng i teoretiska kurser inklusive en 10 poängs D-uppsats. Inom engelska och de andra källspråken finns ingen sådan kompletteringsplan. Bedömargruppen menar att samtliga berörda ämnen bör utarbeta strategier för hur översättarstudenter kan bli behöriga till forskarutbildning i respektive ämne. Målet är att stimulera forskning inom översättning, säkra återväxten inom lärarkåren och bidra till vidareutveckling av översättaryrket.

En utmaning att integrera teori och praktik

Inom utbildningen finns en spänning mellan de yrkesmässiga delarna och den akademiska progressionen. Enligt lärare och kursledning är studenterna i många fall mycket yrkesinriktade och det kan därför vara svårt att motivera dem inför de mer teoretiska delarna. Bedömargruppen är medveten om att studenter ofta är kritiska mot teoretiska inslag, t.ex. översättningsteori, och att det ibland är först efter ytterligare studier (eller yrkesarbete) som teorins värde blir tydligt. En viktig utmaning för denna utbildning är därför att integrera teori och praktik, t.ex. genom att lärare i samtliga delkurser refererar till och i undervisningen tillämpar den teori som introducerats. Här är det nödvändigt att stärka dialogen mellan alla involverade lärare. Som det är nu förs en relativt begränsad dialog, utöver tillgång till varandras kursplaner och möten i lärarkollegiet. Det sker en informell diskussion framför allt mellan näraliggande ämnen, men det finns ytterligare behov av formaliserad samordning t.ex. i form av regelbundna lärarmöten och seminarier.

Yrkesanknytningen inom kursen sker främst genom gästföreläsningar av yrkesverksamma översättare. Dessutom anordnas en översättarbyrådag. Det finns också goda exempel på att autentiska översättningsuppdrag tas upp inom delkurserna. Tyskan har t.ex. fått ett erbjudande om att översätta en bok i arbetsvetenskap. Dessa inslag uppskattas av studenterna, som efterlyser ytterligare yrkesanknytning. Ett förslag är att införa någon form av praktik, t.ex. på översättarbyrå. Denna skulle kunna vara relativt kort och integrerad i en annan delkurs.

Förutom av de ordinarie lärarna tas fackspråk även upp av föreläsare från andra discipliner såsom ekonomi, juridik och medicin.

Små undervisningsgrupper och många hemuppgifter

Mycket av undervisningen på översättarutbildningen, inte minst undervisningen i det andra källspråket, bedrivs i små grupper. Dock sker mycket av undervisningen under termin 1 och 2 i helgrupp medan gästföreläsningarna har en sammanhållande funktion under termin 3 och 4.

Även om den lärarledda undervisningen har utökats något på senare tid är antalet undervisningstimmar mycket litet under termin 3 och 4, då studenterna bl.a. skriver sina uppsatser. Detta lägger ett stort ansvar på studenternas förmåga till självstudier. Mellan undervisningstillfällena arbetar de med hemuppgifter i grupp och individuellt. De studenter som bedömargruppen träffade menade att grupparbete fungerar bra och att det är värdefullt för framtida yrkesarbete att ha fått en vana att diskutera olika översättningsförslag.

Enbart en delkurs examineras genom traditionell salstentamen. I övrigt sker examinationen genom hemuppgifter som redovisas skriftligt och/eller muntligt. Detta är en lämplig examinationsform på en översättarutbildning eftersom den liknar en autentisk arbetsituation där man har tillgång till hjälpmedel och arbetar mot en deadline. För att examinationen ska bli än mer autentisk menar dock bedömargruppen att uppgifterna i större utsträckning bör göras med hjälp av översättningsminnen och annan informationsteknologi.

De kriterier som används vid rättning av hemtentamina är inte nedskrivna. Varje ämne har sina egna rutiner för betygssättning. I stor utsträckning stöder sig dessa på lärarnas långa erfarenhet och därmed intuition om vad som är en god respektive dålig översättning. I många fall är fler än en lärare involverade i betygssättningen. Trots detta menar bedömargruppen att det finns en risk för godtycklighet och påpekar att det finns ett stort behov av att utarbeta gemensamma skriftliga kriterier för bedömning av såväl hemuppgifter som uppsatser.

Internationell utbildning med låg grad av internationalisering

Trots att översättarutbildning av naturen är internationell, ingår inga internationella utbyten eller andra specifika internationaliseringsaspekter i denna utbildning. Studenterna själva menar att de har skaffat sig internationell erfarenhet under sina tidigare ämnesstudier och nu vill koncentrera sig på svenska språket och det kontrastiva. Med tanke på att en av de tilltänkta arbetsplatserna för studenterna är inom EU, är det ändå viktigt att det internationella perspektivet täcks in. De temadagar om EU som anordnats är här en början men inte tillräckligt.

Studentinflytandet håller på att formaliseras

Inom utbildningen tillämpas en kombination av skriftlig och muntlig kursvärdering. En enkät till tidigare studenter skickades ut i samband med arbetet

med självvärderingen. Detta initiativ bör bli början till ett mer formaliserat utvärderings- och kvalitetsarbete.

De studenter som bedömagruppen träffade ansåg sig ha relativt goda möjligheter till påverkan på kursuppläggningsen. Inte minst den informella kommunikationen med lärare och kursledning upplevdes som god. Nyligen utsågs studentrepresentanter till ledningsgruppen, och där hoppas studenterna kunna utöva ytterligare inflytande.

Uppsatserna blir färdiga trots att arbetsmarknaden lockar

Studenterna har möjlighet att publicera en av sina uppsatser i serien *Texter emellan*, ett unikt initiativ som bedömagruppen ser som lovvärt. Standarden på de publicerade uppsatserna är mestadels mycket god.

Det faktum att studenterna under loppet av ett läsår skriver två uppsatser kan ha både för- och nackdelar. En fördel kan vara att erfarenheterna från den första uppsatsen underlättar arbetet med den andra. Vid det första tillfället har många studenter ingen tidigare vana vid självständigt vetenskapligt arbete, men vid det andra tillfället är kunskaperna färska. En nackdel kan dock vara svårigheten att motivera sig till att börja om med en andra uppsats.

Under termin 2 introduceras studenterna i vetenskaplig metod och uppmanas att börja tänka på uppsatsämnen inför termin 3. Inför den första uppsatsen ges studenterna fasta datum för när olika arbetsmoment ska vara klara, något som uppskattas och leder till goda resultat. Bedömagruppen rekommenderar detta som en modell att följa även för den andra uppsatsen.

Ett dilemma är att många studenter under sin sista termin börjar etablera sig på arbetsmarknaden och därmed kommer efter i uppsatsarbetet. Detta kan vara ett bra betyg till utbildningen men problematiskt för genomströmningen. Å andra sidan vittnade de studenter som bedömagruppen träffade om att de är mycket motiverade till att avsluta sin utbildning. Översättarutbildningen har också, med något undantag, en högre prestationsgrad än den humanistiska fakulteten i stort. Bara enstaka studenter utnyttjar möjligheten till etappavgång på kandidatnivå.

Arbetsmarknaden är god

Enligt den första uppföljningsenkät som kursledningen gjort är etableringen på arbetsmarknaden bland före detta studenter god. Majoriteten av dem som svarade arbetar med översättning på hel- eller deltid i egna företag eller på översättarbyrå. De studenter som bedömagruppen mötte hade mer eller mindre väl utarbetade planer på att etablera sig som frilansöversättare.

Rekommendationer

Bedömargruppen finner att översättarutbildningen håller hög standard och att dess resultat är gott. Dock identifierar den två brister som bör åtgärdas:

- Kriterierna för betygsättning av tentamina och, i synnerhet, uppsatser måste tydliggöras och dokumenteras.
- Progressionen mellan den första och den andra uppsatsen måste klargöras genom att högre vetenskapliga krav ställs på den senare.

Följande rekommendationer ska ses som förslag till hur utbildningen skulle kunna utvecklas ytterligare:

- Kursledningen bör stärkas och ha tätare sammankomster. Kursföreläsarens arbetsinsats bör beräknas på ett mer realistiskt sätt.
- Mer fokus bör läggas på samsyn vad gäller pedagogik och kursinnehåll.
- Lärarnas kompetensutveckling bör ges en specifik inriktning mot översättning, särskilt för de lärare som saknar forskningsanknytning till, eller tidigare erfarenhet av, detta område.
- Så långt som möjligt bör man vid nyanställningar beakta översättarutbildningens behov, främst av lärare med inriktning mot översättning. Önskemål om detta bör lämnas till fakultetsledningen.
- Forskning om översättning bör få en tydligare roll i utbildningen, t.ex. genom att lärarna involveras i ett gemensamt forskningsprojekt.
- Utbildningen behöver en egen fysisk mötesplats och bör ta tillfället i akt att begära nya lokaler när fakulteten expanderar.
- IT-utrustningen bör uppdateras så att varje student får tillgång till speciellt anpassade program för översättning. Teknologin bör integreras i undervisningen så att studenterna får producera hemuppgifter med dess hjälp.
- Strategier bör utarbetas för hur översättarstudenter kan bli behöriga till forskarutbildning.
- Innehållet i översättningsteorikursen respektive de tillämpade kurserna bör samordnas på ett mer systematiskt sätt.
- Yrkesanknytningen skulle kunna stärkas ytterligare genom att införa en kort praktikperiod.
- Det internationella perspektivet bör stärkas, t.ex. genom samarbete med översättarutbildningar i övriga Norden och EU.
- Systemet för uppföljning av tidigare studenter bör formaliseras.

Många av dessa synpunkter återkommer i lärosätets egen självvärdering och i studenternas kursvärderingar. Därför är bedömargruppen övertygad om att ett förändringsarbete redan är i gång och ger sitt fulla stöd till detta.

Utblick mot Danmark och Finland

Tolk- och översättarutbildning i Danmark ges vid handelshögskolor

I Danmark ges översättarutbildningar vid handelshögskolorna i Köpenhamn och Århus. Handelshögskolorna startade en gång som privata föreningar för handelsmän. Nu är de uppdelade i fakulteter för ekonomi respektive språk och lyder under universitetslagen. Vid Handelshögskolan i Köpenhamn har översättarutbildningar funnits i mer än 50 år.

Danska översättarutbildningar ges alltid tillsammans med tolkutbildning och den samlade yrkestiteln är ”tolk og translator”. Utbildningarna har avtal med *Erhvervs- og selskabsstyrelsen* som auktoriserar tolkar och översättare. Avtalen går ut på att utbildningarna ska uppfylla vissa krav vilket gör att de som klarar utbildningen också klarar auktorisationskraven.

Tolk- och översättarutbildningarna är tvååriga påbyggnadsutbildningar som bygger på treåriga bachelorstudier, oftast från den egna handelshögskolan men ibland från språkutbildningar vid andra universitet. Även i vanlig språkutbildning återfinns översättning men då bara som kortare moment och som en metod för språkinläring. Vid Handelshögskolan i Köpenhamn läser studenterna endast ett källspråk: engelska, franska, italienska, ryska, spanska eller tyska. Undervisningen i danska är nedtonad.

Kvinnliga studerande dominerar stort inom danska översättarutbildningar. År 2001 hade Handelshögskolan i Köpenhamn sammanlagt 315 kvinnliga studenter och 44 manliga.

Söktrycket har under de senaste åren varit fallande. Minst märkbar har nedgången varit i engelska, medan de övriga språken har drabbats hårt. För att möta denna utmaning har Handelshögskolan i Köpenhamn infört en ny studieordning som går ut på att tolk- och översättarutbildningen blir en av flera profileringar som komplement till ett obligatoriskt språkblock. Andra möjliga profileringar är kommunikation, interkulturella marknadsstudier och europastudier. Utbildningen har således ändrats radikalt genom en breddning. I den första antagningen valde en knapp tredjedel av de nya studenterna inriktningen mot tolkning och översättning.

Inom dansk översättarutbildning finns en stark betoning på fackspråk, i synnerhet inom ekonomi, teknik och juridik. Utbildningen är yrkesanpassad såtillvida att den är inriktad på den översättningsverksamhet som finns i Danmark. Förutom översättning innehåller utbildningen i ökande utsträckning moment som innebär att studenterna själva producerar texter. Dessutom tränas studenterna i översättning både till danska och till det främmande språket. Många tidigare studenter arbetar inom EU och i privata översättningsbyråer.

Finländska universitet ger sammanhållen magisterutbildning

I Finland ges översättar- och tolkutbildning vid Helsingfors, Joensuu, Tammerfors och Åbo universitet. Vid Vasa universitet kan studerande i finska inrikta sig på översättning och tolkning. Dessutom förekommer översättningskurser i samband med språkstudier vid andra universitet.

Historiskt sett startade utbildningarna vid så kallade språkinstitut på 1960-talet. Dessa införlivades med universiteten i början på 1980-talet. Samtliga lärosäten ger en kombinerad översättar- och tolkutbildning, men tonvikten ligger i de flesta fall på studier i översättning.

De huvudämnen som erbjuds studenterna är engelska (Helsingfors, Joensuu, Tammerfors, Åbo), tyska (Helsingfors, Joensuu, Tammerfors, Åbo), ryska (Helsingfors, Joensuu, Tammerfors), svenska (Helsingfors), franska (Åbo), spanska (Åbo) och italienska (Åbo). De valbara biämnena är desamma som huvudämnena samt bl.a. svenska (Joensuu, Tammerfors), japanska och japansk kultur (Joensuu) och övriga ämnen vid universiteten. På alla linjer ingår studier i finska och kulturkunskap. Översättningen sker utan undantag både till och från de olika språken, t.ex. finska–engelska och engelska–finska.

I de finländska utbildningarna ligger fokus på fackspråk medan studenterna kan välja kurser i skönlitterär översättning om de vill. Det ges även specialkurser i bl.a. juridiskt och tekniskt språk.

Översättarutbildning i Finland är ett sammanhållet program och inte någon påbyggnadsutbildning. I första hand söker studenterna direkt till utbildningen via inträdesprov, vilket är det vanliga för all universitetsutbildning. Studenter som redan studerar vid universitetet söker in till utbildningen med ett nivåprov. På de flesta universitet och linjer börjar studenterna studera på översättar- och tolklinjen direkt medan de på ett par linjer först läser 20 studieveckors grundstudier i språket och sedan fortsätter med ämnesstudier i översättning och tolkning.

Vid Joensuu universitet ingår valbar praktik i två månader i det land där språket talas. De som studerar ryska vid detta universitet studerar en termin vid ett ryskt universitet. Även vid Åbo universitet ingår praktik.

Utbildningen är en vanlig högskoleexamen, dvs. filosofie magister bestående av 160 studieveckor. Det finns också möjlighet till en kandidatexamen (120 studieveckor). För alla högskolestudenter i Finland består huvudämnesstudierna av grundstudier, ämnesstudier, fördjupade studier och avhandling. Huvudämnet ägnas sammanlagt 80 studieveckor.

De som arbetar som översättare i Finland har mycket varierande bakgrund. Vid en förfrågan som Translatorernas fackorganisation (ca 1 500 medlemmar) skickade ut 1999 angav 53 procent av de svarande att de hade filosofie magisterexamen och 26 procent att de var diplomtranslatorer, dvs. hade avlagt examen vid ett språkinstitut. Arbetsmarknaden är god, i synnerhet för översättare mellan finska och svenska på grund av att alla myndighetstexter ska

finnas på de båda inhemska språken. EU ger också jobb. Många av översättarna arbetar som frilansare. På många arbetsplatser görs dock översättningar av icke-professionella.

Finland, Danmark och Sverige i jämförelse

Den finländska utbildningsformen utmärker sig genom att vara den enda av de tre som är öppen för dem som kommer direkt från gymnasiet. Medan det i Danmark och Sverige krävs omfattande förkunskaper i språk på högskolenivå för inträde till översättarutbildningarna, ger universiteten i Finland hela utbildningen i ett paket. Den senare modellen kan även ses på andra håll i Europa, exempelvis i Frankrike och Spanien. Tack vare den sammanhållna utbildningen i Finland är det lättare att planera in praktik och utlandsstudier för studenterna inom utbildningens ram, något som bara i begränsad utsträckning sker i Sverige och Danmark.

Även på arbetsmarknaden är den finländska situationen olik de övrigas. Eftersom landet är tvåspråkigt finns ett mycket stort behov av översättare och samtidigt en ständig risk för icke-professionella översättningar.

I vissa fall är det Danmark och Finland som uppvisar likheter. Till skillnad från de svenska studenterna tränar de danska och finländska studenterna översättning åt båda hållen, dvs. både till och från danska respektive finska. Frågan om det är möjligt att översätta åt två håll har debatterats flitigt på europeisk nivå och olika länder har valt olika modeller.

Ytterligare en faktor som förenar Danmark och Finland är att översättarutbildningarna där också inkluderar tolkutbildning medan det i Sverige handlar om två separata utbildningsformer.

Översättarutbildningar har funnits länge i Danmark och Finland och successivt akademiserats. I Sverige är utbildningarna nyare som fenomen på högskolenivå.

Danmark utmärker sig genom sin betoning på ekonomiskt, tekniskt och juridiskt språk. Medan de svenska utbildningarna drivs av rena språkinstitutioner har de danska handelshögskolorna en stark koppling till fackämnen samt till arbetsmarknad och näringsliv. De danska och de svenska utbildningarna har olika historisk bakgrund och befinner sig i olika skeden av sin utveckling. Danmark har haft en starkt profilerad tolk- och översättarutbildning men breddar sig nu till att behandla kommunikation och språk i en vidare bemärkelse. I Sverige är trenden snarare den motsatta, dvs. att översättarutbildning alltmer söker hävda sin egen profil gentemot språkämnen.

Översättar- och tolkutbildning i Sverige i dag

Brist på överblick försvårar för blivande studenter

Det är svårt att få en överblick över floran av översättar- och tolkutbildningar i Sverige i dag. De flesta är nya utbildningar som prövar sig fram med olika språkkombinationer som kan ändras från år till år. Detta gör det komplicerat för blivande studenter att planera sina studier. Värst är det kanske för dem som inte tidigare har studerat på högskolenivå och som behöver uppnå en viss förkunskapsnivå innan de kan söka till en översättarutbildning. För dem är det vanskligt att på förhand veta vilka studier som kommer att vara gångbara i framtiden.

Så länge det finns en mångfald av utbildningar inom översättning och tolkning, är det viktigt att detta utbud är lättöverskådligt. Så resonerade de svenska utbildningsanordnarna inom översättningsområdet vid en konferens i april 2003 och kom överens om att en kartläggning borde göras. Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet (TÖI) fick i uppgift att genomföra en enkätundersökning. Den beskrivning som ges i följande avsnitt är i stort baserad på enkätsvaren.

Utbildning i översättning

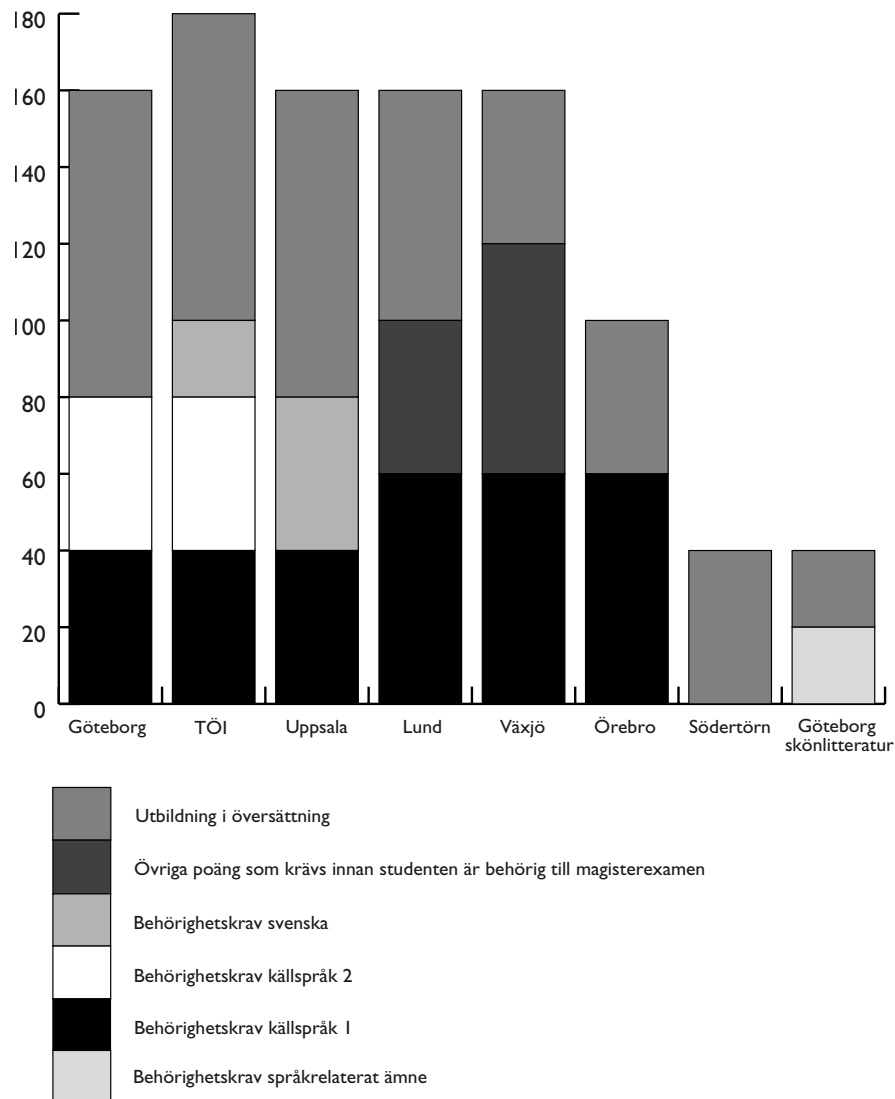
Längd, examen och behörighet

Längden på utbildningarna varierar. Det finns nu fem magisterprogram som fungerar som påbyggnad på tidigare språkstudier. Förutom vid Göteborgs universitet ges dessa vid Lunds universitet, Uppsala universitet, Växjö universitet och TÖI. Vid både Lunds och Växjö universitet är dessa utbildningar nya från höstterminen 2003. Utbildningen i Växjö är den kortaste och består av 40 poäng medan utbildningen i Lund uppgår till 60 poäng. I Göteborg, Uppsala och vid TÖI är utbildningarna 80 poäng långa. För samtliga fem utbildningar är behörighetskraven höga. Förutom tidigare studier i källspråket (eller i Göteborgs och TÖI:s fall, källspråken) kräver Uppsala och TÖI tidigare studier i svenska språket. I Lund, Göteborg, Uppsala och vid TÖI gör de sökande även ett antagningsprov.

Utöver de fem magisterutbildningarna ges även en mängd fristående kurser och kursblock. TÖI anordnar ett flertal, bl.a. i översättning till respektive från svenska, översättningsteori, IT för översättare och översättningens didaktik. Vid Göteborgs universitet finns en 20-poängskurs i skönlitteratur och sakprosa. Dessutom ger Örebro universitet och Södertörns högskola 40-poängskurser, den förra med inriktning mot fackspråk och den senare mot skönlitteratur. Ingen av dessa utbildningar leder till någon examen i sig.

Figuren nedan illustrerar utbildningarnas längd och behörighetskrav. För att få ut en magisterexamen krävs totalt minst 160 poäng.

Figur 1. Utbildningar i översättning: längd och behörighetskrav i poäng

Språk och inriktningar

Majoriteten av utbildningarna är främst inriktade på översättning av fackspråk. Undantag är den skönlitterärt inriktade utbildningen vid Södertörns högskola och Göteborgs universitets utbildning i sakprosa och skönlitteratur samt magisterprogrammet vid Uppsala universitet, som innehåller lika delar fackspråk och skönlitterära texter. Vid de övriga lärosätena finns i varierande grad möjlighet att få en inblick i skönlitterär översättning. Intresset för skönlitterär översättning tenderar att vara högt från studenternas sida. Däremot är arbetsmarknadens efterfrågan oklar.

De flesta utbildningarna har en klar betoning på översättning till svenska, även om Uppsala universitets magisterutbildning också har inslag av översättningar från svenska till det andra språket. I nuläget är det få lärosäten som kan ta emot studerande som inte har svenska som modersmål, och de flesta utbildningars antagningskrav gör att det i praktiken enbart är de med svenska som modersmål som antas. Vid TÖI finns dock en speciell 40-poängskurs som fokuserar på översättning från svenska, och på Södertörns högskola finns en utbildning i översättning från svenska till polska.

När det gäller språkkombinationer är utbudet ofta en färskvara. Det kan hända att ett lärosäte planerar att starta en kurs i ett visst språk men blir tvunget att ställa in pga. för få behöriga sökande. Detta kan vara förvirrande för den blivande studenten, särskilt om han eller hon har kompetens i ett mindre och därmed mer ”sårbart” språk. Tabellen nedan illustrerar vilka språk utöver svenska som de respektive lärosätena i TÖI:s enkätundersökning uppgivit sig ge för närvarande (alternativt har gett regelbundet under de senaste åren).

Figur 2: Språk inom ramen för utbildningar i översättning vårterminen 2003

	Göteborg	TÖI	Uppsala	Lund	Växjö	Örebro	Södertörn	Göteborg skönlitterär
Engelska	x	x	x	x	x	x		x
Tyska	x	x	x	x	x	x	x	
Franska	x	x	x	x	x	x	x	
Spanska	x	x	x					
Italienska	x	x	x	x				
Ryska	x		x				x	
Finska			x	x			x	
Polska							x	
Arabiska			x					
Portugisiska		x						
Nederländska		x						

Antal studieplatser

Inom magisterutbildningarna är det normalt att en grupp om ca 20 personer antas och att sedan vidare indelningar görs beroende på språkkompetens. Lunds universitet planerar dock för drygt dubbelt så många studieplatser. Bl.a. beroende på resultaten på antagningsproven kan utbildningsanordnarna välja att fylla alla studieplatser eller ej.

Utbildning i tolkning

I Sverige är tolkutbildning separerat från översättarutbildning. Viss tolkutbildning ligger på högskolenivå men en stor andel äger rum inom folkbildningen, på folkhögskolor och studieförbund. TÖI fördelar statsbidragen till folkbildningen och anordnar egna tolkutbildningar på högskolenivå. Det

finns utbildning för tre huvudtyper av tolkar: kontakttolkar, teckenspråks-/dövblind-/vuxendövtolkar och konferenstolkar.

Kontakttolkutbildning ligger antingen på högskolenivå, och omfattar då vanligen 40 poäng, eller inom folkbildningen. Den som blivit godkänd på högskoleutbildning för kontakttolkar kan godkännas som auktoriserad tolk av Kammarkollegiet utan att behöva gå igenom kunskapsproven för auktorisation.

Utbildning av tolkar för teckenspråks-/dövblind- och vuxendövtolkning sker på folkhögskola. Utbildningens omfattning är vanligen 3–4 år, inklusive utbildning i teckenspråk. Institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet har dessutom en vidareutbildning om 40 poäng för redan verksamma inom området.

Konferenstolkutbildningen är inriktad framför allt på behoven inom EU och omfattar 40 poäng. Den ligger på högskolenivå och är en påbyggnadsutbildning. För tillträde krävs bl.a. att studenten har minst 120 högskolepoäng från tidigare studier.

Tolk- och översättarutbildning har olika profiler. Inom vissa tolkutbildningar satsas det mer på internationella utbyten än inom översättarutbildning. Bland annat ingår konferenstolkutbildningen i ett europeiskt samarbete. Även studentgrupperna skiljer sig åt. Majoriteten av dem som studerar till kontakttolk inom folkbildningen eller på högskola är utlandsfödda och tolkar i båda riktningarna.

Framtidens utbildningar?

Översättarutbildning som räddningsplanka?

De senaste årens expansion inom svensk översättarutbildning kan få såväl positiva som negativa konsekvenser. Det är ett sundhetstecken att utbildningsanordnarna har ett förändringsperspektiv och att de uppmärksammar behovet av översättare. Samtidigt har det redan konstaterats att fältet har blivit svåröverskådligt och att den snabba förändringstakten ger blivande studenter en splittrad bild av utbudet.

Inom lärosätena kan arbetet med att utveckla och genomföra översättarutbildningarna innebära nya möjligheter till kompetensutveckling för lärarna. Då krävs dock verkliga satsningar från lärosätets sida i form av resurser och stöd från ledningen. En medvetenhet om översättarutbildningars speciella karakteristika och särskilda behov, vilka skiljer sig från vanliga språkutbildningars, måste finnas. I annat fall kan långsiktigheten ifrågasättas. Bland de största utmaningarna är att bygga upp utbildningar som inte är beroende av enskilda entusiaster utan är långsiktigt bärkraftiga.

Att ordna översättarutbildning kan ibland ses som ett sätt att säkra individuella språkämnen fortsatta existens. Översättarutbildningar förmår kanske genom sin yrkesanknytning locka till sig fler studenter än rena språkstudier. Samtidigt är översättarutbildning, som den påbyggnadsutbildning den är,

beroende av att tillräckligt många studenter skaffar sig förkunskaper i de enskilda språken. Med minskande grupper inom språkstudierna minskar också underlaget till översättarutbildningen. Ett särskilt dilemma är hur engelskans dominans i förhållande till de övriga språken ska hanteras. Det är inom de hotade småspråken som behovet av nya initiativ såsom översättarutbildningar är som störst. Samtidigt är det inom engelska som den största utvecklingspotentialen finns, med tanke på studentunderlaget.

Forskning inom översättning?

Till skillnad från i till exempel Danmark och Finland där forskning om översättning och tolkning är etablerad som en akademisk disciplin, sker den svenska översättningsforskningen främst inom ramen för respektive språk. Någon särskild forskarutbildning inom översättning och tolkning finns inte och heller inga strukturer som medger organiserat utbyte mellan forskare och doktorander från olika ämnen som verkar inom översättning och tolkning. Att översättning inte är en etablerad disciplin visar sig också i att endast ett lärosäte (Göteborgs universitet) ger facköversättning som huvudämne på grundutbildningsnivå och att det saknas professur inom disciplinen översättning. Detta är problematiskt i en situation där allt fler lärosäten anordnar utbildning i översättning. Eftersom tolk- och översättarutbildning kan betraktas som yrkesförberedande kan den jämföras med utbildningar inom t.ex. journalistik, vård eller socialt arbete, där etablerandet av en forskningsdisciplin har varit ett viktigt led i utbildningarnas forskningsanknytning. Det finns knappast någon godtagbar anledning till att översättarutbildning inte skulle kunna gå samma väg. En början skulle kunna vara att införa en nationell forskarskola.

Behov av samordning?

Den årliga konferensen för översättarutbildningar syftar till att öka utbytet mellan utbildningsanordnarna och har blivit ett allt viktigare forum för dialog. En framtida utmaning blir att lyfta frågor om översättarutbildning högre upp på lärosätenas agenda. Ett steg i denna riktning skulle kunna vara att engagera ledningen på institutions- och fakultetsnivå i konferenserna.

De flesta utbildningsanordnare som svarat på TÖI:s enkät menar att någon form av nationell samordning behövs. Konkreta förslag saknas dock. Visserligen kan samordning sägas vara av godo ur ett studentperspektiv, men det finns många interna processer på lärosätetsnivå som komplicerar situationen. Möjligheten till samläsning mellan lärosäten försvåras t.ex. av att varje lärosäte självt behöver planera sitt studentantal över tid.

Ett minimum av samordning skulle kunna vara att lärosätena har ett informationsutbyte som gör att alla är medvetna om vilka utbildningar de andra ger. Här skulle studenterna gynnas av att utbudet stabiliserades så att det blir lättare att hålla de olika alternativen i minnet.

Ett annat problem ur studentsynpunkt är att kurser i översättning kan missförstås som ledande till en yrkesexamen benämnd "översättare". Så är inte fallet. I själva verket har olika utbildningar mycket olika målsättningar. I motsats till de danska utbildningarna kan de svenska inte hävda att de uppfyller särskilda auktorisationskrav. I stället satsar många utbildningar på att ge en introduktion till översättning inom ett visst språk.

Även på arbetsmarknaden kan det vara en nackdel att det inte finns någon nationellt överenskommen standard. Det kan leda till att arbetsgivarna utöver existerande examina även lägger till egna prov och krav. Översättares yrkesidentitet kan framstå som vag. Samtidigt finns det fördelar med att utbildningarna är så pass flexibla att de kan möta olika sorters behov både från studenters och från avnämares sida. Frågan är också i vilken grad lärosätena är rustade för eller intresserade av att skapa sammanhållna, nationellt överenskomna yrkesprogram.

Starkare yrkesanknytning?

Svenska översättarutbildningar knyter i varierande utsträckning an till framtida yrkesutövning. I vissa fall ingår särskilda delkurser i yrkeskunskap, i andra fall särskilda moment i form av gästföreläsningar, arbetsmarknadsdagar och studieresor. I andra fall är yrkesanknytningen inbakad i övriga delkurser. Möjligheterna till praktik har däremot visat sig begränsade. Arbetsplatser säger sig ofta vara inkapabla att ta emot studenter. Att skaffa praktikplatser är över huvud taget en resurskrävande verksamhet. Ett möjligt alternativ till svenska praktikplatser skulle kunna vara EU-praktik. Dessutom skulle praktikbegreppet kunna vidgas till att inte bara inkludera verksamhet på översättarbyråer utan även träning i affärs- eller myndighetsspråk.

Till skillnad från förhållandena inom viss tolkutbildning, framför allt konferenstolkutbildning, är internationella utbyten ovanliga inom översättarutbildning. Detta är ett område som förtjänar att utvecklas. Samtidigt är internationalisering, liksom praktik, ett område som kräver investeringar och därför kan nya utbildningar ha svårt med finansieringen.

När det gäller yrkesanknytningen saknas en del nationella data. En nationell bild av vad tidigare studenter gör, vad de tyckte om sin utbildning och vilka behov som finns på arbetsmarknaden, skulle ge värdefull information till utbildningsanordnarna. Samtidigt befinner sig arbetsmarknaden i ständigt förändring vilket gör att utbildningarna, snarare än att utbilda studenterna för en viss specifik arbetsmarknad, behöver utrusta dem med generell kompetens och flexibilitet. En viktig beståndsdel i detta kan vara träning i användande av informationsteknologi.

Nya studenter, nya lösningar?

Medan tolkutbildningarna är öppna för studenter som inte har svenska som modersmål, finns det inom översättarutbildningarna relativt få möjligheter. Traditionellt har inställningen varit att det är problematiskt att översätta till

ett annat språk än sitt modersmål. Med den språkliga mångfald som finns i Sverige i dag växer dock efterfrågan på översättare som är utbildade att översätta från svenska till de stora invandrarspråken. Här finns en stor potential i form av andra generationens invandrare och tvåspråkiga personer. En behovsanalys kan behövas för att se vilka språk som kan vara aktuella eftersom det inte är givet att dagens språkkombinationer är de lämpligaste. För att utbilda studenter som inte har svenska som modersmål krävs också nya sorters lärarkompetenser. Utbyten med lärosäten på andra håll i världen kan vara ett första steg i denna riktning.

En annan ny potentiell studentgrupp är de som har fackkompetens inom andra områden än språk, t.ex. juridik och ekonomi.

Slutligen kan en viktig blivande studentgrupp vara redan verksamma översättare som önskar uppgradera sin kompetens genom att läsa på distans. Översättarutbildningar, kanske till skillnad från andra yrkesinriktade utbildningar, lämpar sig väl för flexibla, nätbaserade undervisningsformer.

